

GRENC SÓ ISTVÁN LÉPCSŐHÁZ-OPUSA

T O L N A I O T T Ó

A fotó, a fotóértelmezés reneszánszáról beszélhetünk – ám a fotó maga kimeríthetetlen, azt is mondhatnánk, még mindig érintetlen. Képtelenek vagyunk felolvasztani ezt a jégpáncélt, képtelenek vagyunk bár léket vágni rajta. Mi állunk a jégpáncélon, ha felolvasztanánk, vízbe vesznénk, mi vagyunk, mi tátogunk a jég alatt.

A világról tudunk keveset, szinte semmit, magunkról nem tudjuk a lényegét, azért nem tudunk mit kezdeni a fotóval.

Nemrég a nevezetes dán múzeumban, a Luisianában egy nagy Capa-tárlatot láttam, mondanom sem kell, teljesen váratlanul. És különösmód a pázsit, az ősi fák, a tenger behatolása, begyűrűzése, a monumentális szobrok tengerpartra való kiheveredése mellett éppen ez a fényképkiállítás lett a legnagyobb élményem. Megdöbbenett már-már brutálisnak mondható ereje, az, hogy minél jobban a tárgyra összpontosított, a világ, az ember, a dolgok sötét anyagára, minél inkább csak dokumentált, annál több dolgot tuszkolt vissza, őrzött meg ledugaszolva. Valami hasonlót érzek mindig, ha egy-egy Kertész- vagy Brassai-könyvet veszek a kezembe. Szinte megszédülök lírájuk üdeségétől. Ezek a fotósok valami lényegeset tudtak, mutattak fel a világról, akár az itáliai vagy a németalföldi festők egykor. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy a más jellegű fotósok nem állnak közel hozzám. Jaques-Henri Lartique elevációi, boldog-mozgalmas kisfilmjei, Yousuf Karsch patetikus portréi szintén nagy élményeim közé tartoznak. Ahogyan Moholy-Nagy és Kepes kísérleti munkái is.

De hogy a fotó titkáról tudjak jelezni valamit, ahhoz fontos lenne leírnom például a szobámban látható fotók némelyikét is. A tehenseseket felhasználtam a *Gyökérrágó* című kötetemben, de szólnom kellene egy, a mitikus pesti zenerajongó Petri-Galla hagyatékából hozzám került barna fotóról, amelyen az ukrán pianista, Lubka Kolessa látható, Lubka, az ismert népzenekutató, Philaret Kolessa lánya (Bartók tőle szerezte be ukrán

szótárait), szólnom egy családi vonatkozású fényképről is, amelyen hét kanizsai asszony ül hét hatalmas harang előtt – valójában harangszenteléskor pózol a fotográfusnak, szólnom arról, hogyan őrződtek meg ezeknek az asszonyoknak (és famíliájuknak) a vonásai a kanizsai harangok hangjában, hogyan ismerem fel őket a harangok bennem megszólaló visszhangjában még itt, Újvidéken is; igen, úgy kellene szólni ezekről a dolgokról mint par excellence fényképészeti problémáról.

Vagy el kellene mesélnem egyik minapi esetemet. Szórakozottan baktattam az utcán, egy ember jött velem szemben, és ahogy közel értünk, hirtelen egymásra néztünk, egymás arcába bámultunk. Ezt a tekintetváltást, bámulást kellene részletesen leírni, elemezni – szintén mint par excellence fényképészeti problémát. Ugyanis én sosem találkoztam ezzel az emberrel, ám jól ismertem egyik könyvben megjelent fotóját. A könyvet nem olvastam, csak sejtem, miről is szól (később eladtam az antikváriumban), de a fotón többször megakadt a tekintetem. Tehát ott az utcán azt a fotót ismertem fel. És az a fotó pillantott rám. És abban a pillanatban még az is benne volt, hogy ő is csak fényképről (esetleg a tévéekránról) ismer engem. Fotók ha találkoznak, gondoltam hirtelen. Ki tudja, mi történik két fotó között a fiókban, a fényképész kirakatában, egy régi albumban. Ki tudja, mi történik, ha két fotó összefut az utcán...

Grencsó István fotóival már több alkalommal foglalkoztam. Egy ember (zenész, akinek a festményei is eredeti tehetségről árulkodnak; festményeinek főszereplője az ifjú, ám már tar koponyájú Rákosi), aki fényképez, pontosan az az ember – amatőr, akiről Barthes azt írja, hogy átveszi a profi helyét, mert ő közelebb áll a Fotográfia ismeretelméletéhez. Most egy kis opusa jutott el hozzám, amelynek ő az Angyallesen címet adta.

Grencsó szombathelyi, felesége kőszegi; Pesten a Makarenko utca 13 alatti házban élnek, valahol a Nemzeti Múzeum és a rádió mögött. Makarenko és hát a rádió is az ötvenes évekre utal, arra utalnak a kormos házak falaiba fúródott lövedékek is, ám maga a Bródy utca és az a kéményseprőt ábrázoló fasorozat az egyik kapubejárat fölött már valami egészen másról, egy másik századról: a tizenkilencedikről.

Az az ismert kéményseprőmester állítólag segítette, kabátot vett Petófi Zoltánkának, aki ott bolygogott, hamar elzüllyve a Józsefváros utcáin.

Igen, Petófiről van éppen szó.

Ugyanis a Makarenko utca egykori neve: A Zerge volt. És a Zerge utca 13 alatt élte utolsó éveit Szendrey Júlia. De állítólag Krúdy Gyula is élt ebben a házban, amely 1860 körül épült egy firenzei ház másolataként.

Az első emeleten, ahol a kétszeres özvegy lakott, most Sasváry Anna Mária színésznő és férje – a becsei származású! – Szanszka István lakik. A lakásban

volt egy szép Zsolnay-kályha, mesélik, de valaki lebontotta, ám egy cserepét drága relikviaként még őrzik. . . Az utcai balkonon hosszú, feltekert zászló átlója és két fehér pléhgalemb dísz. (Lábass Endre barátom, mit sem tudva még e házról, már fotózta a fehér galambokat.)

Szendrey Júlia úgynevezett utóélete kapcsán azonnal a kis púpos, perverz, a nemzet özvegyének *undorító fotográf képgyűjteményt*, tehát pornófotókat mutogató Horvát Árpádra, a „művelt szatírra” gondolunk. De ide, a Zerge utcába Júlia már válásuk után költözött, betegen, méhében rákkal. Igaz, halálos ágyán még itt is meghódít egy fiatalembert, aki felolvasni járt hozzá. . .

Szépen, lassan csavarodó lépcsőház. Minden emeleten egy-egy monumentális barna faajtóval. A legszebb ajtók, amelyeket valaha is láttam. Ám Grencsót, a fotóst nem foglalkoztatják ezek a nehéz-kimozdíthatatlan, sötét ajtók, őt csak a spirál szerkezete, a kúszó karfa, a korlátvasak árnyéka, a mennyezet és a márványpadló, a koszos falon átsejlő egykori dísz meandere érdekli. Úgy hajol e spirál fölé, mint a gyerek a homokból kikapart, sárral teli csiga fölé.

Még lépkedek fel nagy csomagjaimmal – vidéki vagyok, mindig fáradtan Budapesttől –, mohón kapok a karfa után, hogy húzzam, felhúzzam magam, ám azon nyomban el is rántva kezem a csontfényes karfától. Úgy érzem: a félhomályban egy szép asszony finom ujjait érintem. Megfogom Szendrey Júlia kezét. És a gyorsan elzúlló Petőfi Zoltánka kezét. És hát valamiféleképpen Petőfiét is.

Hát valóban különös, de én egy koszos lépcsőházzal készült fotósorozatnak köszönhetően kerültem legközelebb Petőfihez.

Igen, éppen ezt akartam mondani bevezetőmben, hogy a fotó dimenziói számunkra még teljesen ismeretlenek.

A koszos falra vetülő korlátvas árnyéka és a koszos falon átsejlő egykori meanderdísz számomra ijesztő, alig elviselhető expresszionista filmként kezd peregni: hol a halálos beteg Szendrey Juliát, hol a hullarészeg Petőfi Zoltánkát látom négykézláb felmászni. . . E fotósorozat valami olyat mond nekem a világról, az emberről, amellyel még nem merünk, nem tudunk szembenézni. Jóllehet, mondom, csupán csak egy lépcsőház koszos spiráljáról van szó, amelyen, igaz, egy-egy pillanatra áttűnik az az eredeti ház is, az a modellül szolgáló firenzei, átszűrődik Firenze fénye, át egy erősebb, teljesebb élet, amelyet én Donatello prófétáiban és Michelangelo súlyos figuráiban sejtettem meg.

Még az éjszaka, sötétben kezdtem el írni e jegyzetet. Hajnalodik. Telepi házam nagy ablakában ülök ideges papirosaim között, körülbástyázva Bartók- és Petőfi-literatúrával, most is több időt szenteltem olvasásra, mint írásra. . . Azon tűnődöm, hogyan kellene valamiféleképpen visszajutni Firenzéből a Makarenko utcába. Onnan pedig ide, ezekhez az előttem

heverő, már szépen kasírozott fényképekhez. Tegnap esett, szép tiszta, tavaszi fény, ideális lenne folytatni Grencsó Telep-sorozatát... De hogyan visszajutni Firenzéből? De miért kellene visszatérnem Firenzéből?

Legyen ez a konklúzióm: *maradok Firenzében!*

